

давських переселенців на цих територіях, хоча розглядається воно лише в загальному контексті переселенської політики Російської імперії.

Серед сучасних дослідників ця проблематика цікавить В. Орлика [15]. Дотичні до проблеми дослідження провели також С. Дідик [16] та Т. Кандаурова [17]. Головним дослідженням з питання переселення молдавського народу на територію Півдня України є монографія В. Тучинського [6]. Так, В. Орлик розглянув питання молдавських поселенців на території України у XVIII ст., щоправда, акцентуючи увагу лише на питанні поселень, фактично не торкаючись інших аспектів. С. Дідик, займаючись проблематикою колонізації Півдня України, серйозну увагу приділив таким утворенням, як Нова Сербія та Новослобідський козацький полк, в складі яких перебувала основна маса молдавських переселенців на території України у XVIII ст. Дослідник наводить промовисті статистичні дані, з яких випливає, що волохів (молдаван) на території Нової Сербії на грудень 1754 р. було 75,33 % [16, 37]. Такий значний відсоток дослідник пояснює наступним – офіційно проживати українцям на території Нової Сербії було заборонено, через що вони нерідко записувалися як представники інших національностей, зокрема як молдавани, яких, за словами автора, було чимало. У подібному ключі проведено і дослідження Т. Кандаурової, хоча до сфери її наукових інтересів входить питання військових поселень у контексті європейського загалу, через що конкретно молдавани на території України згадуються лише побіжно.

У сучасній історіографії найбільш помітним доробком із вказаної проблематики виділяється В. Тучинський, монографія якого – «Молдавани Півдня України з найдавніших часів до початку XX ст.» є комплексним дослідженням з практично усіх аспектів життя молдавських переселенців, починаючи від шляхів переселення і закінчуючи культурним життям. Джерельний матеріал, з яким працював дослідник, містить значну кількість статистичних та етнографічних матеріалів, на основі яких були зроблені важливі висновки. Науковець підтвердив думки попередників про ключову роль молдаван у певних галузях сільськогосподарства Півдня України, зокрема вівчарства та виноградарства, але щодо останнього зауважене переважно внутрішнє споживання його продуктів.

Стосовно власне робіт молдавських і румунських істориків, то варто згадати праці В. Статі [18] та А. Мораря [19]. У монографії В. Статі розглянуті історичні умови існування молдаван на території України від середньовіччя до утворення Молдавської АРСР в 1924 р. Ця книга важлива поглядом автора, в якому простежується наступність румунських істориків XIX ст., зокрема згаданого вище І. Ністора про першість східнороманського елемента в освоєнні лівобережжя Дністра. Автором подане дослідження безпосередньо процесу переселення без приділення належної уваги іншим аспектам життя переселенців. А. Морар певним чином доповнив думки свого молдавського колеги, однак у своїй праці більше уваги приділив відносинам українських молдаван із Бессарабією до включення її в склад Російської імперії 1812 р., а також Румунською державою, утвореною 1859 р. Ці праці не можна назвати в повній мірі історично об'єктивними, внаслідок сумнівної теорії І. Ністора.

Таким чином, проблема молдавської національної меншини Півдня України XVIII – першої половини XIX ст. неодноразово стала предметом історичних досліджень. Значну частину розвідок здійснили російські та радянські вчені (до останніх ми відносимо і

молдавських істориків), хоча в сучасній російській історіографії немає значного інтересу до цього питання. Історіографія України принесла певну новизну, але на сьогодні існує лише одна комплексна праця з історії молдаван України. В цілому, слабо розробленим є початковий період існування молдавської діаспори на Півдні України, тобто XVIII ст.

1. *Дневник путешествия в Южную Россию академика Санкт-Петербургской академии наук А. Гюльденштедта в 1773–1774 гг. // Записки Одесского общества истории и древностей. – 1864. – Т. XI.*
2. *Скальковский А.А. О молдавских поселениях в Новороссии. – О., 1855.*
3. *Клаус А. Наши колонии. Опыты и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. – СПб., 1869. – Вып. 1.*
4. *Багалій Д.І. Заселення Південної України (Запоріжжя і Новоросійського краю) і перші початки її культурного розвитку. – Х., 1920.*
5. *Шамрай С. Молдавська колонізація до степової України в XVIII ст. // ІР НБУВ. – Ф. X. – Од. зб. 12370.*
6. *Тучинський В.А. Молдавани Півдня України з найдавніших часів до початку XX ст. – Вінниця, 2008.*
7. *Шилмарёв В.Ф. Романские поселения на юге России. – Л., 1975.*
8. *Дружинина Е.И. Южная Украина в период кризиса феодализма (1825–1860 гг.). – М., 1981.*
9. *Сергиевский М. Молдавско-славянские этюды. – М., 1959.*
10. *Кабузан В.М. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – первой половине XIX века (1719–1858 гг.). – М., 1976.*
11. *Кабузан В.М. Народы России в первой половине XIX в.: Численность и этнический состав. – М., 1992.*
12. *Зеленчук В.С. Население Бессарабии и Поднепровья в XIX веке. – Кишинев, 1979.*
13. *Исторические корни связей и дружбы украинского и молдавского народов / Под ред. Ю. Кондуфора. – К., 1980.*
14. *Полонська-Василенко Н. Запоріжжя XVIII ст. та його спадщина: у 2 т. – Мюнхен, 1965–1967.*
15. *Орлик В. До питання історії волошсько-молдавських поселень в Україні. – К., 1996.*
16. *Дідик С.С. Дві моделі колонізації Півдня України (з історії Нової Сербії та Новослобідського козацького полку, 1751–1764 рр.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Вип. XX. – Запоріжжя, 2006.*
17. *Кандаурова Т. Военные поселения в Европе и России XVIII–XIX вв. // Новая и новейшая история. – 2010. – № 5.*
18. *Stati V. Moldovenii la vasavii de Nistru. – Chisinau, 1995.*
19. *Morar A. Istoria romanilor. Basarabia si Transnistria (1812–1993). – Chisinau, 1995.*

Stupko K.V. Resettlement by Moldovan to Southern Ukraine in the XVIIIth – the first half of XIXth c.: historiography of the problem. In the article are analyzed scientific achievements of Russian imperial, Soviet and modern historiography of Ukraine, Russia, Moldova and Romania in the question of Moldovan people resettlement to Southern Ukraine in the XVIIIth – first half of XIXth c. and are identified the perspective directions for further research of the problem.
Key words: historygraphy, Moldavan, Ukrainian-Moldavan relations.

О. В. Скороход

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ВІДНОСИН УКРАЇНЦІВ І СЕРБІВ У XVIII – НА ПОЧАТКУ XXI ст.

Стаття описує погляд сучасної української науки на історію українсько-сербських зв'язків. Автор показує здобутки та тематичні тенденції, пропонує напрями подальшого дослідження проблеми.
Ключові слова: міжнародні відносини, українці, серби, історіографія, славістика

На сучасному етапі розвитку українського суспільства питання, пов'язані з історією міжнародно-

них контактів набули особливого звучання. Міжнародні зв'язки є засобом національної самоідентифікації, тому актуальність їх вивчення значно підвищується сьогодні, в умовах глибокої соціальної трансформації, що відбувається в Україні. Історія українсько-сербських зв'язків XVIII – початку XXI ст. досліджувалась багатьма вітчизняними науковцями, що видається закономірним, адже українці та серби пов'язані близькістю мови, культури, певною мірою, схожістю історичної долі. Водночас, не маючи спільних кордонів, ці народи ніколи не воювали між собою, не виступали відносно один іншого агресором чи жертвою, як це було в історії міжслов'янських взаємин. На нашу думку, історіографія проблеми ще очікує на своє всебічне вивчення. Метою цієї статті є аналіз сучасних тенденцій вітчизняної історичної науки щодо вивчення контактів українців та сербів XVIII – початку XXI ст.

Вихідне значення в історіографічному плані для нас має стаття С. Віднянського – «Рецепції новітньої історії країн Центрально-Східної Європи у наукових працях українських учених-всесвітників відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України» [1]. В ній розкриваються основні тенденції розвитку славистичних студій за 65 років існування вказаного відділу, відзначена непересічна роль Ф. Шевченка та І. Мельникової у розвитку вивчення історії міжнародних зв'язків України, зокрема і витоків традицій славистичних студій відділу, передусім досліджень місця й ролі України в історії міжслов'янських зв'язків [1, 46].

При цьому С. Віднянський вибудовує наступну періодизацію діяльності відділу. Перший етап – від кінця 1940 – до середини 60-х рр. – пов'язаний із непростим переходом від сталінізму до «відлиги». У цей час були започатковані й закладені досить міцні підвалини історичних досліджень з історії міжнародних відносин, історичних зв'язків і співробітництва України з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Другий період – від середини 1960 – до кінця 80-х рр. – часи так званого «радянського застою», коли ще домінувало оптимістичне бачення комуністичного майбутнього. Вперше в радянській історіографії предметом дослідження стала діяльність масових громадських організацій – спілок і товариств дружби й культурного співробітництва з СРСР – у Болгарії, Польщі, Чехословаччині, Югославії та ін. країнах, їх соціальні функції, основні напрями й форми діяльності та місце в суспільно-політичному житті європейських соціалістичних країн. Серед робіт з історії українсько-сербських відносин С. Віднянський згадує праці В. Даниленка – «Економічне й науково-технічне співробітництво СФРЮ з СРСР та іншими країнами-членами РЕВ (1964–1980 рр.)», О. Павлюченка – «Россия и Сербия 1988–1903 гг. (дипломатические отношения, общественные связи)» (К., 1987), В. Даниленка і П. Соханя – «Украинская ССР в научно-техническом сотрудничестве стран социализма. 1945–1970» (К., 1988). Науковий заділ цього періоду і професійний кадровий потенціал відділу свідчив про формування в ньому потужного країнознавчого напрямку, який був реалізований вже в незалежній Українській державі [1, 53–54]. Третій період – сучасний, від здобуття Україною незалежності. Зі звільненням вітчизняної науки від ідеологічних догм, було започатковано нові тенденції й у вивченні історії контактів нашої держави країнами Центрально-Східної Європи – домінуючим стає «ревізіонізм», спрямований зокрема на розвіювання історичних міфів; розпочато вивчення питань становлення зовнішньої політики незалежної Української дер-

жави і формування її пріоритетів на міжнародній арені тощо. Відповідні тенденції позначились і на дослідженнях з історії українсько-сербської співпраці – вчений називає роботи О. Павлюченка – «Україна в російсько-югославських суспільних зв'язках (друга половина XIX – початок XX ст.)» (1993 р.) і А. Шилової – «Роль світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи та участь у цьому процесі України (90-ті рр. XX ст.)» (1998 р.).

Публікація С. Віднянського є практично єдиним, віднайденим нами, сучасним історіографічним нарисом, де піднімаються питання вивчення історії українсько-сербської співпраці. Лише у праці М. Варварцева [2] про роль флорентійського журналу «La Rivista Europea» 70-х рр. XIX ст. та його дописувача М. Драгоманова в ознайомленні західноєвропейської громадськості з дослідженнями історії українського народу згадується про те, що М. Драгоманов порушив питання про включення українських історичних матеріалів до європейських компаративістських досліджень для вивчення зв'язків України з іншими народами – словаками, сербами, росіянами, німцями, італійцями та ін.

Важливе джерелознавче значення має кандидатська дисертація С. Чернік – «Газетна періодика України як джерело дослідження політичної історії Сербії 1878–1918 рр.» [3], а також ряд її публікацій [4; 5]. Оскільки кореспонденти газет України досить активно висвітлювали політичні події в Сербії, а українці щиро переймалися долею цього народу, вченою прослідковано як у періодиці відображалась позиція української громадськості щодо долі сербського народу, відмічено певні коливання суспільної думки щодо сербських подій 1878–1918 рр. С. Чернік вказує на завуальовані прагнення імперського уряду нав'язати українцям симпатії до сербських політичних діячів, підтримуваних Росією.

Традиційно більша увага приділяється власне історичним розшукам з проблеми. У середовищі істориків-дослідників питань взаємовідносин українців та сербів досить активно розробляється тема міжнаціонального спілкування представників наукових кіл двох народів. Так, у статті І. Журавльової та І. Кононенко – «Из истории формирования коллекции “Сербская книга” в фондах Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета им. В. Каразина» [6] характеризується невелика частина книг зі згаданої колекції. Певна їх кількість була подарована університетській бібліотеці викладачами-сербами та вітчизняними професорами Харківського університету, науковцями, письменниками, громадськими діячами. За інформацією авторів, робота над формуванням колекції «Сербська книга» триває.

Свою чергою, О. Іваненко займається проблемами міжнародних контактів українських університетів. У її статті – «Внесок Університету Св. Володимира у розвиток міжслов'янських культурних зв'язків (друга половина XIX – початок XX ст.)» [7], на основі матеріалів періодики, документів Держархіву м. Києва, Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Центрального державного історичного архіву України м. Києва висвітлено значення наукової, педагогічної, громадської діяльності вчених Університету Св. Володимира для розвитку культурної співпраці між слов'янськими народами у другій половині XIX – на початку XX ст. Досліджено зв'язки Київського університету з болгарськими, чеськими, словацькими, сербськими, хорватськими науковими установами, вченими та громадськими діячами. Із проведеного ученою дослідження, маємо змогу виділити місце в історії українсько-сербських зв'язків діяльності

екстраординарного професора кафедри історії та літератури слов'янських нарід В. Яроцького, доцента кафедри хірургії О. Яценка [7, 36], доцента кафедри слов'янської філології Т. Флоринського [7, 38], приват-доцента слов'янської філології А. Степовича, ординарного професора кафедри російської історії В. Антоновича [7, 41]. В іншій роботі – «Зв'язки вчених Новоросійського університету із зарубіжними науковими центрами (друга половина XIX – початок XX ст.)» [8] дослідниця ввела до наукового обігу значний корпус джерел, переважно матеріалів Держархіву Одеської обл. Також нею залучені опубліковані документи, зокрема спогади та епістолярна спадщина як вітчизняних, так і закордонних діячів. Згідно проведеного О. Іваненко дослідження, найбільший внесок у розвиток українсько-сербських наукових зв'язків зробили професори університету Б. Богішич, О. Кочубинський та М. Попруженко.

В результаті багаторічної праці, вона видала книгу – «Університети України в міжнародних наукових зв'язках Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.)» [9]. У монографії О. Іваненко вперше здійснена спроба узагальнюючого дослідження міжнародних зв'язків Харківського, Київського й Новоросійського університетів у царині гуманітарних і природничих наук у другій половині XIX – на початку XX ст. Особливу увагу приділено науковим відрядженням вітчизняних учених до провідних наукових центрів Європи. В контексті загальноєвропейського культурного розвитку висвітлені питання міжслов'янської наукової співпраці, зокрема й українсько-сербської. Так, у роботі є відомості не лише про наукові контакти українців та сербів у формі закордонних відряджень чи досліджень з історії й культури, але й у формі книгообміну між двома народами, допомоги постраждалим під час сербсько-турецької війни, організації святкування загальнослов'янських ювілейних дат. О. Іваненко не лише зібрала цінні історичні відомості, а, що не менш важливо, репрезентувала у книзі деякі джерела, в тому числі й з історії наукових контактів сербів та українців.

Певний прорив у дослідженні аспектів діяльності Київського Слов'янського Благодійного комітету у 1858–1894 рр. та його ролі у політиці Росії на Балканах здійснила І. Малацай [10]. До неї роботу подібних організацій розглядали переважно радянські історики, зокрема С. Нікітін [11], у працях якого досконало вивчено функціонування Петербурзького та Московського Слов'янських Благодійних комітетів. І. Малацай описала створення комітету, основні напрями його діяльності. Згадуються в її статті й благодіяння організації на користь сербського народу.

Характерна ознака сучасного стану розвитку вітчизняної історіографії полягає у зростанні уваги до людського виміру історичного процесу. У фокусі дослідницьких стратегій опинилася людська індивідуальність, що зумовило поширення історичної антропології, персональної історії та інших напрямів історіописання. Значний інтерес у світлі цього концепту становить постать вихідця із сербського народу Г. Милорадовича (1839–1905), якому присвятила свою кандидатську дисертацію О. Коваленко [12]. У роботі відтворено основні етапи його життєвого шляху, еволюцію світогляду та наукових уподобань. Висвітлено участь Г. Милорадовича у діяльності органів місцевого і станового самоврядування як земського гласного і предводителя дворянства Чернігівської губ., охарактеризовано його добродійну діяльність, визначено роль у створенні Чернігівської губернської вченої архівної комісії, розгортанні краєзнавчого руху, збереженні та популяризації історико-культурної спадщини регіону.

З'ясовано дослідницькі пріоритети Г. Милорадовича, проаналізовано його внесок у вивчення історії та генеалогії вітчизняного дворянства, міст і сіл Північного Лівобережжя, доробок у галузі археології.

Вважаємо необхідним вказати на науково-популярне біографічне дослідження А. Карнауха щодо постаті М. Милорадовича (1771–1825) [13]. Особливо цінними є зауваження щодо визначення його національності, адже, як вважає А. Карнаух, граф народився в Україні, за національністю був українцем й лише за прапрадідом був сербом, хоча за культурою він був скоріше росіянином: «И все же, его демократизм, его особый юмор и храбрость – это типичные черты казаков Украины. Поэтому Милорадович особо ценен нам как носитель истинно украинских, истинно казацких нравственных ценностей» [13, 11]. Вагомий внесок автора полягає у зібранні в одній книзі матеріалів щодо зв'язку Михайла Андрійовича Милорадовича з Україною. Так, розділи – «Семья Милорадовича», «Прадед Милорадовича во времена гетмана Полуботка», «Днепропетровщина – связи с Милорадовичами и войной 1812 года» особливо яскраво розкривають названий аспект проблеми.

Стосовно історії зв'язків українців та сербів у XX ст. на увагу заслуговують напрацювання Г. Саган, яка займається проблематикою югославсько-українського співробітництва. Результатом її багаторічних пошуків, стали ряд статей [14–16], монографія – «Югослов'яни у XX столітті: громадські та культурні зв'язки з Україною» [17] та докторська дисертація – «Суспільно-культурні зв'язки Югославії та України (1918–1991 рр.)» [18], захищена в березні 2015 р. Г. Саган дає масштабну просторово-часову картину розвитку громадських і культурних зв'язків югослов'ян з Україною у XX ст., глибоко аналізуючи при цьому суспільно-політичні та економічні чинники. Вченій вдалося показати механізм формування контактів між народами у громадських зв'язках та культурі. Гідністю дослідження є те, що значна увага приділена проблемним питанням щодо диференціації та виокремлення етнічного фактора у співпраці югослов'ян та України. Свою роботу вона базувала на значній кількості документів українських і зарубіжних архівів, вітчизняної та іноземної періодики, видань української діаспори, праць українських та іноземних учених.

Відновлення державного суверенітету і незалежності України, її міжнародне визнання, курс на демократизацію суспільного життя сприяли створенню нової історіографічної ситуації в пострадянській країні, поступовому очищенню істориків від ідеологічних догм минулого, осягненню цивілізаційного розуміння історичного процесу. Ці нові тенденції включають в себе імплементацію до кола активно досліджуваних питань, вивчення яких було табуовано справою радянської історичної науки. Особливо це стосується питань історії XX ст. Дослідники І. Патриляк та О. Пагіря простежують спроби керівництва ОУН(б) та УПА налагодити зв'язок із антикомуністичними рухами Опору на Балканах у 1943–1950 рр. [19]. Ними з'ясовано, що із сербським антикомуністичним підпіллям встановлення контактів відбувалося у вигляді спроб налагодити співробітництво в роки Другої світової війни та спільних дій в еміграції. Також І. Патриляк та О. Пагіря доводять, що керівництво українського націоналістичного руху вбачало месіанською роль України серед інших народів у майбутній антикомуністичній революції [19, 127].

У 2010-х рр. продовжуються розшуки з історичного минулого української міжвоєнної еміграції в

Югославії. На цій стежі плідно працює В. Власенко, виокремивши власне українську складову із загальної маси емігрантів з пореволюційної Росії і, таким чином, конкретизувавши дослідження фахівця із цього питання В. Козлітіна [20]. Нам відомі статті В. Власенка – «Українська громада у Белграді у міжвоєнний період (за матеріалами паризького «Тризуба»)» [21] та «Шевченківські свята міжвоєнної української еміграції в Югославії (за матеріалами паризького тижневика «Тризуб»)» [22]. Роботи науковця відзначаються високим критичним ставленням до джерела – тижневика «Тризуб», що виходив у 1925–1940 рр. і був рупором Державного Центру Української Народної Республіки. Він дійшов висновку, що, незважаючи на ідеологічну спрямованість тижневика, опубліковані на його сторінках матеріали є репрезентативними. Дослідник вбачає подальшу перспективу дослідження часопису «Тризуб» для наступних розвідок з історії громадських організацій української еміграції в Югославії.

На сучасному етапі відбувається також осмислення та врахування історичного досвіду українсько-сербських міждержавних відносин, які стали можливими зі здобуттям Україною незалежності 1991 р. У цій царині слід віддати належне напрацюванням А. Шилової, яка 1998 р. захистила кандидатську дисертацію – «Роль світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи та участь у цьому процесі України (90-і рр. XX ст.)» [23]. У 2010 р. вийшла її стаття [24], де досліджено економічні й політичні інтереси України в Балканському регіоні, пов'язані з необхідністю розвитку економічного співробітництва, підтримання дружніх і добросусідських відносин з країнами колишньої СФРЮ. За оцінками дослідниці, Україна в 1990-х рр. мала істотний потенціал щодо розвитку відносин із державами Балкан, зокрема в економіці та сфері захисту прав етнічних українців, вказавши і на перспективні галузі для торгівлі обох сторін.

Важливим аспектом вивчення проблеми історії українсько-сербських міждержавних відносин є посиленна увага до неї не лише істориків, а й фахівців політичних наук. Активно в цьому напрямі працює зокрема О. Ткачик, який вивчає основні напрями й еволюцію української зовнішньої політики щодо Сербії (у складі Союзної Республіки Югославія (СРЮ), Сербії і Чорногорії (СіЧ), власне Республіки Сербія) у світлі діяльності глав держав у 1992–2006 рр. [26; 27] й упродовж 1999–2008 рр. [25]. Дослідником проаналізовані внутрішні та зовнішні фактори, що впливали на політичний курс України щодо Сербії, розкрито основні етапи становлення відносин між двома державами. О. Ткачик відзначає, що українська сторона була досить послідовною у своїх діях щодо підтримки Сербії. Позитивно автором оцінені кроки економічного співробітництва обох народів та перспективи їх подальшого розвитку.

Вагомим чинником, який спрямовує історіографію проблеми, залишаються наукові форуми. Щороку в Україні проводяться міжнародні, всеукраїнські та регіональні науково-практичні та історико-краєзнавчі конференції, круглі столи, семінари, на яких порушуються різні питання контактів українців та сербів XVIII – початку XXI ст. Так, згадані вище дослідниці Г. Саган та С. Чернік представили результати своїх пошуків на таких конференціях: «Сім'я Раєвських в історико-культурному просторі слов'янського світу» (Кіровоград, 2011 р.) [28], «Київ у соціокультурному просторі XIX–XXI ст.: національний та європейський контекст» (Київ, 2011 р.) [29], «Перша світова війна й Україна (до 100-річчя початку Великої війни)» (Київ–Черкаси,

2014) [30] та ін. Інтерпретація історії українсько-сербських зв'язків у науковому доробку дореволюційних вчених (періоду 1860–80-х рр.) прозвучала на всеукраїнській конференції «VIII Богданівські читання» (Черкаси, 2014) [31].

У рамках однієї статті, звісно, неможливо детально розглянути всі сучасні праці й періодику з проблематики історії українсько-сербських зв'язків. Проте, ті напрацювання, які вдалося охарактеризувати, свідчать про помітні успіхи дослідників у вивченні проблеми, значний приріст наукових історичних знань. Позитивно оцінюючи здобутки сучасної вітчизняної історіографії, слід зазначити, що деякі аспекти теми ще залишаються недостатньо опрацьованими. На сьогодні ми ще не маємо спеціальної наукової праці, в котрій глибоко були б досліджені питання торгово-економічної співпраці сербів та українців XVIII – початку XXI ст., історії книгообміну, найменш вивченими періодами проблеми є початок та середина XIX ст., перша половина XX ст. Існуючі наукові розвідки не вирішують завдання комплексного проблемного дослідження теми історіографії історії відносин між двома народами.

Поза увагою дослідників залишаються питання, з'ясовані радянською історичною наукою, але, які потребують уточнення, перегляду загальної оцінки аналізованих подій (наприклад, теми участі сербів у революції та подіях громадянської війни XX ст. в Україні, спільна боротьба проти німецьких загарбників в роки Другої світової війни тощо). Лише за умови використання всього історіографічно засвоєного фактографічного матеріалу, залучення широкого кола репрезентативних історичних джерел, насамперед архівних, ці завдання будуть виконані. Сприятиме їх реалізації й створення потужного бібліографічного покажчика до теми. Наявний дослідницький потенціал засвідчує, що вирішення цих та інших питань цілком можливе, необхідно лише зважати як на набутий досвід, так і на нові реалії сучасності. Основним критерієм подальшого розвитку досліджень історії українсько-сербських зв'язків XVIII – початку XXI ст. має бути вихід історичної науки на якісно нові рубежі, пошук нових ракурсів, а також способів реконструкції адекватної історичної картини минулого.

1. Віднянський С. *Рецепції новітньої історії країн Центрально-Східної Європи у наукових працях українських учених-всесвітників відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України // Україна–Європа–Світ: Міжн. зб. наук. пр. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 10.*
2. Варварцев М. *Українська історія та історики на сторінках журналу «La Rivista Europea» (1870-ті роки) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Зб. наук. пр. – К., 2011. – Вип. 20.*
3. Чернік С.Д. *Газетна періодика України як джерело дослідження політичної історії Сербії 1878–1918 рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2012.*
4. Чернік С. *Політична криза в Сербії 90-х рр. XIX ст. у висвітленні газетної періодики України // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. 35.*
5. Чернік С. *Переворот 29 травня 1903 року в Сербії у висвітленні газети «Киевлянин» // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2014. – Вип. 41.*
6. Журавлева І., Кононенко І. *Из истории формирования коллекции «Сербская книга» в фондах Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина // Слов'янські обрії: Зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 4.*

7. Іваненко О. Внесок Університету Св. Володимира у розвиток міжслов'янських культурних зв'язків (друга половина XIX – початок XX ст.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 19.
8. Іваненко О.А. Зв'язки вчених Новоросійського університету із зарубіжними науковими центрами (друга половина XIX – початок XX ст.) // Укр. іст. журн. – 2013. – № 4.
9. Іваненко О.А. Університети України в міжнародних наукових зв'язках Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) – К., 2013.
10. Малацай І. Діяльність Київського Слов'янського Благодійного комітету // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Історія. – 2010. – Вип. 102.
11. Никитин С.А. Славянские комитеты в России в 1858–1876 гг. – М., 1960.
12. Коваленко О.О. Громадсько-політична та наукова діяльність Г. О. Милорадовича (1839–1905): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Чернівці, 2011.
13. Карнаух А.Л. Український Милорадович. – Д., 2012.
14. Саган Г.В. Співпраця львівського Наукового товариства ім. Т. Шевченка з югослов'янськими вченими у першій половині XX ст. // Університет. – 2010. – № 1.
15. Саган Г.В. Десятилітній триумф югославських артистів на українських сценах // Університет. – 2010. – № 2.
16. Саган Г.В. Місце «української ідеї» у становленні дипломатичної служби УНР у Королівстві сербів, хорватів і словенців // Українознавчий альманах. – К., 2010. – Вип. 2.
17. Саган Г.В. Югослов'яни у XX столітті: громадські та культурні зв'язки з Україною. – К., 2012.
18. Саган Г.В. Суспільно-культурні зв'язки Югославії та України (1918–1991 рр.): Автореф. дис. ... д-ра іст. наук. – Л., 2015.
19. Патриляк І., Пагіря О. Спроби українського націоналістично підпілля нав'язати контакти із сербським і литовським антикомуністичними рухами (1943–1950 рр.) // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. ст. / Відп. ред. О. Лисенко. – К., 2011. – Вип. 14.
20. Козлітін В.Д. Російська та українська еміграція в Югославії (1919–1945 рр.): Дис. ... д-ра іст. наук. – Х., 1997.
21. Власенко В. Українська громада у Белграді у міжвоєнний період (за матеріалами паризького «Тризуба») // Київська старовина. – 2011. – № 1.
22. Власенко В. Шевченківські свята міжвоєнної української еміграції в Югославії (за матеріалами паризького тижневика «Тризуб») // Величина малих язичків, кн'язевних, культурних і історичних традиціях. Зборник радова. – Нови Сад, 2012.
23. Шилова А.В. Роль світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи та участь у цьому процесі України (90-і рр. XX ст.): Дис. ... к. і. н. – К., 1998.
24. Шилова А. Становлення й розвиток відносин України з країнами колишньої СФРЮ як фактор зміцнення стабільності на Балканах // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Історія. – 2010. – Вип. 103.
25. Ткачик О. Українсько-сербські зв'язки крізь призму діяльності глав держав (1999–2008 рр.) // Історична панорама. – 2013. – Вип. 16.
26. Шваб Л., Ткачик О. Українська політика щодо Республіки Сербія у 1992–2006 рр. // Гілея: Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. Вашкевич. – К., 2013. – Вип. 69.
27. Ткачик О.О. Українська політика щодо Республіки Сербія у 1992–2006 рр. // Гілея: Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. Вашкевич. – К., 2013. – Вип. 71.
28. Сім'я Раєвських в історико-культурному просторі слов'янського світу: Мат. міжн. наук. конф. / Редкол.: О. Семенюк та ін. – Кіровоград, 2011.
29. Київ у соціокультурному просторі XIX–XXI ст.: національний та європейський контекст: Мат. Всеукр. наук. конф. – К., 2011.
30. Перша світова війна й Україна (до 100-річчя початку

Великої війни): Тези доповідей Всеукр. наук. конф. з міжн. участю. – К.; Черкаси, 2014.

31. VIII Богданівські читання: Мат. Всеукр. наук. конф.: Зб. наук. пр. / Редкол.: О. Драч та ін. – Черкаси, 2014.

Skorokhod O.V. Ukrainian-Serbian relations in the 18th – the beginning of 20th cent. in modern ukrainian historiography. In the article is described the modern Ukrainian science look on the history of Ukrainian-Serbian relations. The author shows the achievements, thematically trends and offers the perspective directions of the further studying the problem.

Key words: international relations, Ukrainians, Serbs, historiography, Slavic Studies.

Н. І. Романцова

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І КОНФЛІКТ 1911–1913 рр. У ПРАЦЯХ СУЧАСНИКІВ

У статті досліджується історіографічний аспект питання щодо причин та обставин конфлікту, який розгорівся в українських громадсько-політичних та наукових колах Східної Галичини в 1911–1913 рр. На історіографічній основі з'ясоване місце М. Грушевського, С. Томашівського та інших вчених у цьому протистоянні. Аналізується висвітлення зазначених подій у працях сучасників Ю. Герича, М. Залізняка, М. Кордуби, М. Порша, Л. Рибалки та ін.

Ключові слова: М. Грушевський, «Наша політика», конфлікт в НТШ, львівський період, публіцистика.

Наприкінці львівського періоду наукової діяльності М. Грушевського (1911–1913 рр.) в українських громадсько-політичних та наукових колах Східної Галичини виник гострий конфлікт. Приводом до нього стала публікація збірника публіцистичних статей Михайла Сергійовича – «Наша політика». З часом це протистояння проникло також в Наукове Товариство імені Тараса Шевченка. До подій виявили інтерес сучасники – вчені, політики, публіцисти, між якими розгорнулася жвава дискусія між сучасниками М. Грушевського, були висловлені різні погляди на дії учасників конфлікту. Історіографічний аналіз цих оцінок становить дослідницький інтерес, оскільки дає можливість з'ясувати ставлення відомих діячів того часу до наукової та публіцистичної праці видатного вченого, розглянути його місце в українському науковому та громадсько-політичному житті.

В історіографії означена проблема не має належного висвітлення. Незначною мірою до цього питання звернувся В. Горинь, аналізуючи загалом конфлікт у НТШ [1, 144]. Звернули увагу на це питання Л. Винар та Є. Пшеничний у Передмові до публікації 7 тому «Грушевськяни», де були вміщені праця М. Грушевського – «Наша політика» та С. Томашівського – «Наша політика і професор М. Грушевський. Гльосси до брошури проф. М. Грушевського» [2, 10; 13]. Розглядаючи питання про історіографічний аспект діяльності Михайла Сергійовича в НТШ, відзначила досліджуваний аспект Н. Романцова [3, 147]. Метою цієї статті є історіографічний аналіз поглядів сучасників М. Грушевського щодо конфлікту, який мав місце в українських громадсько-політичних і наукових колах Східної Галичини в 1911–1913 рр.

Михайло Грушевський у львівський період своєї діяльності виявив себе в різних сферах. Одночасно з науковою діяльністю він займався галицькими громадсько-політичними справами і різко виступив «проти опортуністичного курсу» керівництва національно-демократичної партії. Весною 1911 р. вчений опублікував збірник публіцистичних праць «Наша політика», які були присвячені гострим дискусійним проблемам «галицької політики», що виникли впродовж 1907–1908 рр. У цій збірці Михайло Сергійович піддав кри-